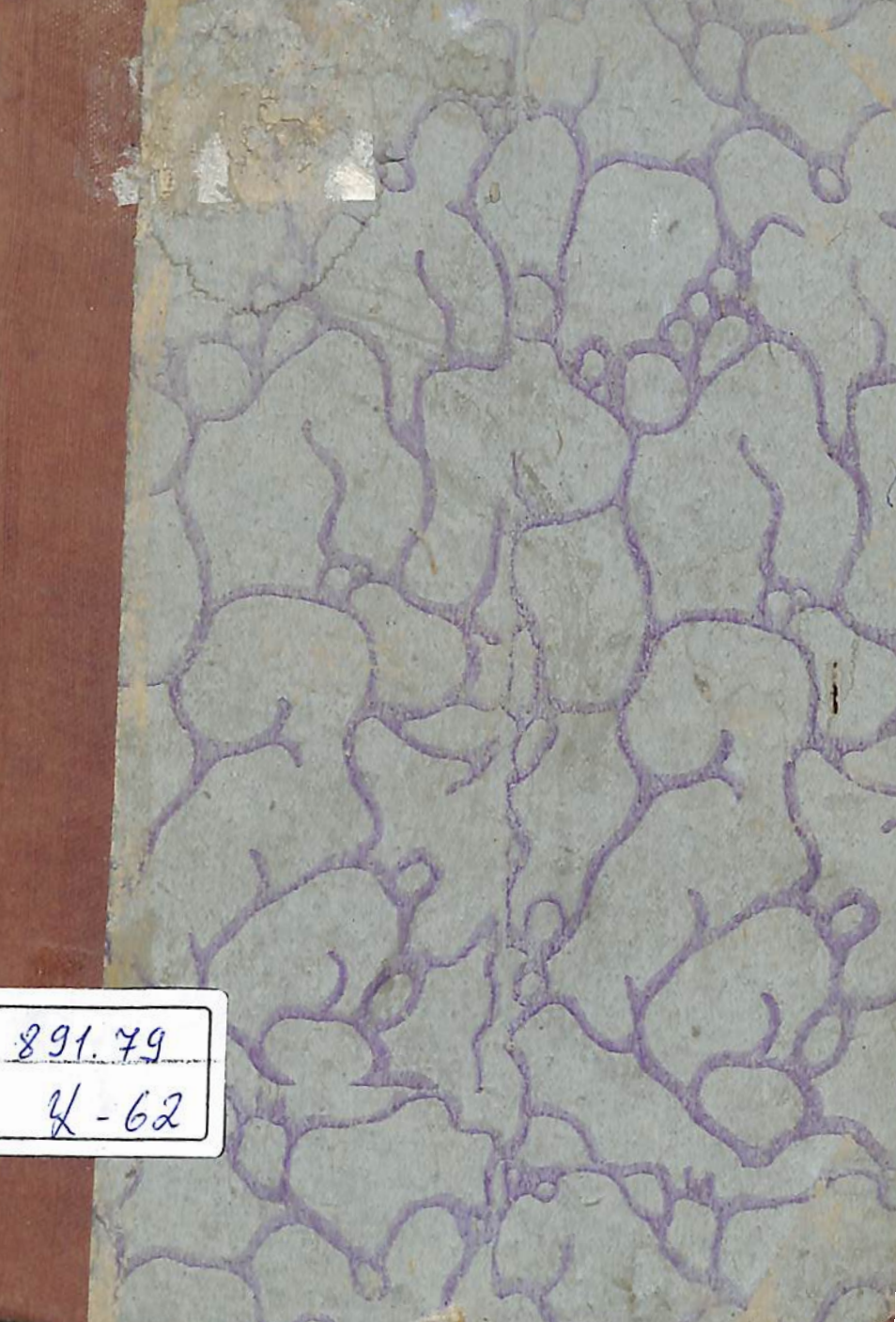

891.79

U-62

891.79-3

Կ-59

Վ. ՎԻՆՆԻՉԵՆԿՈ

Մ Օ Մ Ե Ն Տ

(ՊԱՏՄՈՒԱԾՔ՝ ԲԱՆՏԱՅԻՆ ՆԱԶԱՐՈՒՄԷԿ ԳԻՇԵՐՆԵՐԻՑ)

Ռուսերէնից Թարգմանեց

Զ Ռ Ի Լ Ս Լ

1913

Տպարան ՓԵՐՍԿ

ԿԻՐՍՈՐ

77 1484
„ԶԱՐԹՕՆՔ” ԳՐԱԴԱՐԱՆ — № 1

891.79
Վ-62

այ.

Վ. ՎԻՆՆԻՉԵՆԿՈ

Գրադարանի անունը "Լույս"

Մ Օ Մ Ե Ն Տ

(ՊԱՏՄԻԱԾՔ՝ ԲԱՆՏԱՅԻՆ „ՀԱԶԱՐ ՈՒ ՄԷԿ ԳԻՇԵՐՆԵՐԻՑ”)

Ռուսերենից թարգմանից

Զ Ո Ւ Լ Ա Լ

✱ Տպարանի ՓԵԹԱԿ ✱
ԿԻՐԱՍՈՆ

6104

12.08.2013

15,630

ՏՊԱՐԱՆ ՓԵԹԱԿ

Կիրառական

№ 4

ՆԲԵՐ

Ս. - ԻՆ

2. - ԿԳ

Մի անգամ Շեխերազատն այսպէս սկսեց իր պատմութիւնը

—« Լսեցէք ! : Այս դէպքը պատահեց գարնան ժամանակ : Դուք դեռ յիշում էք թէ ինչ բան է գարունը : Վերջիշում էք անշուշտ երկինքը — կապոյտ , խորունկ ու բարձր ! : Յիշում էք-թէ ինչքան քաղցր է պառկել մարգագետնի վրայ , ձեռները գլխատակին դրած ու նայել երկնքին , գարնանային անոնշ երկնքին : Է՛ն ! . . . : Գարուն էր , որ այս դէպքը պատահեց : Իմ շուրջը տաքածուղ դաշտը չնչում էր , փայլալուռ ու համբարւում . . . : Ո՞ւմ հետ :

Հէ՛յ , երկնքի , հովի , արեգակի հետ : Ամբողջ դաշտը բուրում էր դալարութիւն , վերածնութիւն , չարժման երջանկութիւն ու կենսունակութիւն : Մի խօսքով՝ իսկական գարուն էր :

Իսկ ես , յարգելի պարոններ , իմ ուղեցոյց Սիմօն Պուստունի հետ գնում էի դէպի սահմանադրութիւն : Նա մաքսանկնդ էր ու սահմանից փախտական մարդ անցկացնող : Ես անհրաժեշտ կերպով հէնց նոյնօրն իսկ — առանց գիշերւան տպակու սլետք էր անցկենայի սահմանադրութիւնը : Բայց երբ իմ այս մտադրութիւնը յայտնեցի Սիմօնին , նա լուռ ու անզգայ դէմքով նայեց ինձ , առանց ծիծաղելու չուռ եկաւ ձիաների կողմը ու զայնրացած գոչեց .

— Հայտէ՛ : Հը՛ր՛

Պէտք է ասել , որ Սիմօնը , չնայած իր կոչման , բաւական լուրջ մարդ էր և չէր սիրում իզուր տեղ խօսք փչել : Նա « ջահէլ » , սուղջ և ինչպէս իր համա-

զիշացիներն էին ասում «ռազմիկ» մարդ էր, և ս'յդ էր պատճառը, որ նա միշտ և ամէն բանի վրայ հայտնւում էր վերեւից—դէպի ցած: Նա քայլում էր դանդաղ, ծանր, բայց ինքնավստահ և եթէ նոյնիսկ «խարցիկները» նրան ձերբակալեն, նա դարձեալ չի այլայլւում, միայն դէմքը սաստիկ մռայլւում է, աչքերը փոքրանում են, ու հայտնաւոր դառնում խայթող և չրթունքները սաստիկ տեղանում:

— Սիմօն! ձիւնն ասած ես անպատճառ, այսօր իսկ պիտի անցնեմ սահմանադուխը, հասկացա՞ր: Արդէն դու գիտես որ... — կրկնեցի ես ոգեւորւած:

Կառապան Սիմօնը ուշադրութիւն իսկ չդարձրեց իմ խօսքերին: Նրա խոշոր կոնակին վրայ հասկ էին փոքրիկ, փայլուն և գոնդգոյն բազմաթիւ ճանձեր: Երբ նա որեւէ ուժգին շարժում էր անում, նրանք վեր էին թռչում արագութեամբ ու ճախրում նրա կոնակի չորս կողմը, ինչպէս ծովի երևին, ուրուրները ժայռերի վրայ: Յետոյ դարձեալ նստում էին, բայց նստում էին այնպիսի անսովոր անշարժութեամբ, որ կարծես թէ ուղղակի ինձ նայելիս լինեն:

— Կարող են սպանել քեզ, — կոշտութեամբ մոլտաց կառապան Սիմօնը՝ մօտ տաօր վերստ ճանապարհ գնալուց վերջ և ձիւրի սանձափոկերը նստարանի երկաթին աւրացնելով՝ պատրաստեց սիկար փաթաթելու:

— Պատահել են այդպէս դէպքեր—հարցրի ես:

Սիմօնը չտապեց պատասխանել: Սիկատի թղթից մի թերթիկ պոկեց ու գրպանեց՝ ծխախոտ հանեց:

— Ի հարկէ պատահել են...: Մի՞թէ մարդ սպանելու համար չատ խելք է հարկաւոր...:

— Բայց պատահել է դէպք որ չեն սպանել—հարցրի:

Սիմօնը լեզուի ծայրով թաց արեց սիկատի թղթի եզերքը, ոլորեց փաթաթեց սիկարը, ապա չրկակցեց լուցկին, վառեց ու մի քանի անգամ խոր ծուխ քաշեց, յետոյ սանձափոկերը կրկին ձեռք առնելով պատասխանեց.

— Ինչո՞ւ չէ: Պատահել է դէպք, որ չեն կարողացել սպանել: Հօ!

— Է՛հ, հէնց էնպէս ինձ էլ չեն սպանի ու անվտանգ կ'անցնեմ... — վճռեցի:

Ու ես յանկարծ ընկայ Հախազանց ծիծաղելի դրութեան մէջ, երևակայելով ինքզինքս արդէն մեռած: Ահա Սիմօնի կոնակին նստած ճանձերը, ահա ձիւրը ու նրանց մէջքի վրայ յիմար ու միմոտական ցատկաւորներ անող լծասարքի փոկերը, վերևի կողմը ձեղքւած Սիմօնի գլխարկը ու վերջապէս... Ես, այսինքն ես ինքըս—ապագայի մեռեալը: Եւ ահա ես կ'ընկնեմ որեւէ տեղ, վայրի ու անմարդարնակ մի ձորում, իմ վերև երկինքը ու քունքիս վրայ մի փոքրիկ սև վէրք, իսկ վէրքի բոլորտիքը չքանակի կը դիզւեն, կը հաւաքւեն հէնց սրանց նման փայլուն, կանաչորակ ճանձեր, ու կարծես գուշակութիւններ կ'անեն դիտելով վէրքի ծակից ներս, ուր նստած կը լինի մահը: Ու իմ դէմքը ես կ'անաչաւուն, անլուրջ... Իսկ մօտակայ որեւէ ժայռի վրայ նստած կը լինեն խոշոր, սև ու խորհրդաւոր ագռաւներ և կապանն ինչ—որ լանի...:

— Եթէ գլխիցդ ձեռք ես քաշել ուրեմն գնա՛—յանկարծ և անսպասելի կերպով մոլտաց Սիմօնը ու թափ տալովս սանձափոկերը դանդաղօրէն ձայնեց ձիւրին.

— Հա՛յտէ հը՛ր... կուկուրուղեանա՛...:

Ես ժպտեցի:

«Կուկուրուղեանա» կոչւող ձին սթափուեց ու ա-

կանջները լարելով քայլերն արագացրեց. բայց իսկոյն և եթ հանդարտուելով սկսեց դարձեալ մի տեսակ անտարբերութեամբ քաշել կառքը դէպի յառաջ:

Յիշում եմ: Սահմանագլխի այն գիւղը, դէպի ուր մենք գնում էինք, ինձ համար անսպասելի կերպով յանկարծ երեաց: Դեռ գիւղ չհասած, Սիմօնը չգիտեմ թէ ինչու, բարձրացաւ կանգնեց կառքի նստարանի վրայ ու խոր ուշադրութեամբ նայեց դէպի յառաջ ու ձիգ տալով մարմինը, թկնե կերպով գլուխը դարձրեց ինձ, ձեռքը պարզեց յառաջ ու մոլտաց:

— Ա՛յ, տե՛ս սահմանագլիծը:

Ես նայեցի այն կողմը, դէպի յառաջ: Հեռո՛ւ-հեռու տուերի նման մութ կերպով երևում էր մի անտառ: Կրճքիս տակ ինչ-որ ցուրտ սարսուռ մաղւեց ու սիրտս կարծես թէ մոռաւ: Այո՛: Այսպէս ուրեմն, ա՛հա վերջ-ջապէս սահմանագլուխը: Ազատութեամբ ես դիտեցի այդ արևոտ դաշտը, որի եզերքին անկեղ էր ցցապատնէջի նման մի ինչ-որ բան, զգում էի, թէ ինչպէս հոգիս շնչւում էր, իսկ ես ձանձրանում ու դառնում անհանդիստ:

— Դու ինձ այժմ և եթ կ'անցկացնես սահմանագծից չէ՞ Սիմօն—հարցրեցի ես:

Սիմօնը դէպի ինձ դարձրեց իր դեղին, թխագոյն սև քիթը, ծայրերը կարեամբ բխիւրն ու ընկճած խօսեց:

— Ա՛յ թէ ինչ: Երեւի դուք կարծում էք, թէ Սիմօնը արդէն չա՛տ է ապրել աշխարհում ու գլխիցը ձեռք քաշել այլևս, Հա՛: Ի՞նչ է պատահել, գժել է եմ որ ձեզ օր-ցերեկով փախառտական անցկացնեմ սահմանագլխից: Ա՛յ այդ անտառը տեսնո՞ւմ էք, ա՛յ այդ անտառում զինւորներ կան, եթէ ուղում էք նրանց

ձեռքն ընկնել—գացէք ուրեմն: Իսկ ինձ բարեհաճեցէք թող տալ մի քիչ էլ ապրել աշխարհում...:

Ակնյայտ էր, որ իմ գործը բոլորովին ձախորդ էր գնում, այնքան ձախորդ՝ որ նոյնիսկ Սիմօն Պուգոնի նմար մարդը պերճախօսութեան դիմեց:

— Ուրեմն, ուղղակի դէպի անտա՞ռ պէտք է գնալ:

— Հա՛, ճիշտ և ճիշտ: Ուղղակի դէպի անտառ, զինւորների ճանկի մէջ:

Մենք անցանք ինչ որ մարգագետնից, բանջարանոցների կտուով: Ուռիները վար էին կախել մեր գլխնե-րի վրայ իրանց վարս-ճիւղերն ու չգիտեմ թէ ինչու ես խճացի նրանց... այդ սիրուն. բարեհամբոյր, պարզ ու համեստ ուռենիներին:

Դաշտը ծածկեց մեր աչքերից ու նրա հետ անյայտացաւ նաև այն խորհրդաւոր ցանկապատը: Յանկարծ մենք կանգ առանք:

Սիմօնը լուռութեամբ վար իջաւ կառքից, մօտեցաւ ինձ ու կոպիտ դժգոհութեամբ դիտելով չրջակայքը մոլտաց:

— Հը՞, ի՞նչ էք ասում, ուղո՞ւմ էք այժմ իսկ գնալ:

— Այո՛, հենց այժմ:

— Կ'ապանեն հա՛:

— Չեն կարող սպանել:

— Դէ՛հ, որ այդպէս է, ամբողջովին պառկեցէք կառքի մէջ. բարկացած չհշտով հրահանգեց Սիմօնը:

Ես հնազանդութեամբ պառկեցի առանց իսկ հարցնելու պատճառը, ու իմ նայւածքը ուռենիին հանդիպելիս ես դառն ժպտացի: Սիմօնը մի քանի հոտաւէտ վարունգներ քաղեց բանջարանոցից ու կառքի մէջ, իմ մօտ թագֆիկուց յետոյ, խոշոր կտաւով ծածկեց երեսս:

ու ամբողջ մարմինս, ու ինքը հեռացաւ: Քիչ վերջ եւ զգացի թէ նա ինչպէս մազլոցն կառքի վրայ, կառքը ցնցեաց ու ճռճոաց: Սիւմնը նստեց իր տեղում ու մենք չարժեքներն յառաջ: Ես պառկել-ծածկել էի ու ոչինչ չէի տեսնում:

Հաւանականաբար մենք դարձեալ գնում էինք ճանապարհից դուրս, որովհետեւ մեր կառքը սկսեց օրօրօցի նման օրօրել ու ես լուում էի անիւների տակ կոտորուող-ճզմուղ խոտերի խշխշոցը, ձիերը յաճախ կանգնում էին երեւի գետնից խոտ պոկելու համար: Ու յիշում եմ... երբ կառքն ինձ տարութիւն ցնցում էր, ինձ թւում էր թէ ես արդէն մեռել-գիւղի դառել ու դիակս կառքի մէջ դրած՝ տանում են սահմանագլխից հեռի:

Երկար ժամանակ այդպէս գնում էինք ու ես հազիւ կարողանում էի նշմարել երեսիս վրայ ծածկւած մոխրագոյն կտաւը ճանկատող հասկերը: Վերջապէս ես լսեցի թէ ինչպէս Սիւմնը ցած իջաւ կառքից ու ձիաները փոխափն:

Մեր կառքը դարձեալ կանգնեց: Ես դէն չարտեցի ինձ ծածկող կտաւը ու յանկարծ աչքերիս երեւաց անյատակ կապոյտ երկինքը ու նրա տակ այլանդակ ժայռի նման դուրս ցցւած Սիւմնի գլխարկաւոր գլուխը: Նրա սրածայր և կարծեա մեռելի քիթն ու ծայրերը կտրուած մութ-գորշագոյն բեխերը, ասես մոխիր էին ցանկ նրանց վրայ:

—Վեր կաց! — մութաց նա: Ես ոտքի ելայ: Կառքը կեցել էր մի ինչ-որ մարագի առջև, որի հանդէպ բակի միւս կողմում, երեւում էր փոքրիկ, տխուր տեսքով մի խրճիթ ու դրանց մէջ տեղում—փողօցի վրայ բացւող բակի դուռը:

—Մորագում! — ասեց Սիւմնը գլխի չարժուով մարագը ցոյց տալով. ու դիտեց չորս բոլորտիքը ուշադիր, մտալ նայւածքով:

—Արձակեմ ձիերն ու տանեմ ձեզ—ասեց նա:

Ես էլ դիտեցի չորս կողմս, վար ցատկեցի դէպի մարագ: Բաց անելով դուռը ներս մտայ... ու անակալ տեսարանից քարացայ. գետին փռւած յարդի վրայ, ձիշտ դրան դիմաց, նստել էր... երեւակայեցէք!... նստել էր մի օրիորդ. Մի իսկական քաղաքացի օրիորդ, չրջազգեստի տակից երեսացող գեղեցիկ կօշիկներով, ծղօտակայ գլխարկը ծնկներին ու աչքերը զարմանքով ինձ սեւեռած: Իսկ աչքերը, երկնայեղ նիկների նման, պայծառ, յստակ ու խոշոր: Ծշմարիտն ասած ես գեղեցիկ օրիորդներից քաջուղ չեմ. բայց մարագում, յայտնի դէպի վրայ, մաքսաննալ Սիւմնի տան բակում... այդպիսի մի ազնկայ հանդիպումս ինձ գծեց քիչ ճնշւած ու չար պրոբկան մէջ:

—Կարելի է ներս մտնել—առանց այլևայլութեան մրմնջեցի ես: Աղջկայ աչքերը լայն-լայն բացեցին, յետոյ արագ կերպով շուռ եկան դէպի ինձ, դողդողացին ու կարծես չորս կողմ փռեցին ձիծաղ ու քրքիջ:

—Օ, խնդրում եմ—պատասխանեց նա ու ձեռները վայելուջ կերպով պատեց իր չուրջը, յետոյ նոյնիսկ յարդի վրայ քիչ յառաջ չարժեց, կարծես թէ ինձ տեղ բաց անելու համար: Իսկ աչքերը ժպտուն, հետաքրքիր նայում էին ինձ:

—Շնորհակալութիւն! — նոյնպէս ժպտով ասեցի ես: Եւ իմ տրամադրութիւնը յանկարծ դարձաւ ուրախ ու ազատ: Աննկատելի կերպով նայեցի ես նրան: Յարդի չուղերը նրա մոյգ-գոյն մազերի մէջ խճճել էին, ու

մանք ականջների մօտ վար կախել ու շարժւում-դող-դողում էին, նրա վարի շրթունքը—ինչպէս լինում է քմահաճոյքոտ ու սիրուն մանուկներին—քիչ դէպի յառաջ էր երկարել: Մարագում հազիւ թափանցում էր մութ-աղօտ լոյսը, խոնաւութիւնը բուրում էր ու բացի այդ, դեռ նոր մաշկած ու աղած կաշւի հոտ էր գալիս:

—Ընկեր! երեւի դո՞ւք էլ դէպի սահմանադուխ էք գնում փախստական անցնելու համար, չէ՞ — հարցրեց նա:

—Գուշակեցիք, այո՛: Իսկ դո՞ւք:

—Ե՛ս էլ:

Ու երկուսս էլ քրքչացինք, սակայն առանց հասկանալու թէ ինչու: Մի ծիծեռնակ թռաւ ծլւաց ու դուրս թռաւ: Յիշում եմ. մարագի ինչ-որ մի անկիւնից լոյսի մի բարակ չերտ ներս էր սողոտելի մինչև գետին ու ոսկեղէն գաւազանի պատրանքն էր տալիս: Մարագի ետեւից լսում էր Սիմօնի կանչւոտոցը, կարծես թէ հայհոյում էր, հաւանականաբար ձիերին: Դռան ճեղքւածքից տեսնում էր թէ ինչքէս սև նետի նման թռչկոտում էին ծիծեռնակները: Մարագի մութ անկիւններից փչում էր մի տեսակ հինաւուրց վիշտ, ինչ-որ ցաւալի տխրութիւն: Մի ինչ-որ տեղից լսում էր սրտնեղած պիծակի տղոցը:

Յանկարծ բակից ներս մտաւ մի գիւղացի, կանչեց Սիմօնին չուտով ու դադանի սկսեց խօսել. յաճախ հաղածքը մարագից ուղղելով դէպի դաշտն ու գիւղը: Սիմօնը ծոյլ-ծոյլ բազուկները վար կախած կանգնել ու լսում էր: Մենք էս լսեցինք:

Օրիորդը յանկարծ ինքնիրան նայեց ու ծիծաղեց:

Ա՛խ, եթէ գիտենայիք թէ նա ինչպէս էր ծիծաղում!, Իսկ ծիծաղը հոգւոյ հայելին է:

—Աստուած իմ ինչպէս էլ զարդարւել եմ! — բացականչեց նա և յանկարծ վեր ցատկելով տեղից, ակնից թափ տալ յարդի չիւղերն իր վրայից, որոնք ոսկիզ արդարանքների նման նրա զգեստների բոլորտիքից կախւած տարուբեր շարժւում էին:

—Գիտէ՞ք, ևս արդէն երկու օր է որ, այս մարագում ընկել-մնացել եմ—ծիծաղելով խօսեց նա—այ՛, Աստուած վկայ: Ինչ-որ պատճառ կայ, որ արգելում է գնալ: Իսկ այստեղ լսւ է. ճշմարիտ կարծես հնդկական վրան լինի և կամ, ինչ անուան տալիս հնդիկները վրանին: Բայց ինձ շատ դուր է գալիս: Մի ինչ-որ թախծութիւն է տիրում այստեղ: Սիմօնը ինձ համար կերակուրը այստեղ է բերում: Սակայն այս վիճակը արդէն սկսում է ձանձրանալի դառնալ: Դէ՛հ, ոչ ի՛նչ, այսօրեհետեւ միտալին կը ձանձրանանք: Այնպէս չէ՛, Հա՛, լսեցէք, բայց ի՛նչ էք կանգնել, մաքրեցէ՛ք այս յարդի չիւղերն իմ վրայից: Ի՛նչ դեղեցիկ կաւալե՛ք էք:

Իսկ ևս, ճիշտն ասած, ընդհակառակն ցանկանում էի դեռ էլի յարդ ցանել նրա վրայ, որը ինքս էլ չգիտեմ թէ ինչո՞ւ այնքան լաւ ստղում էր նրա դէմքին: Ու ծիծաղելով, հէնց օրիորդին էլ յայտնեցի իմ փափաքը: Նա ինքն էլ ծիծաղեց, գետնից վեր առաւ մի բուռ յարդ ու ինձ տալով ասեց.

—Դէ՛հ, առ:

Ես հանդարտութեամբ առի յարդը և առանց տատանւելու ցանեցի նրա գլխին, կանաւկին, կրծքին:

Նա նոյնիսկ չփորձեց ձեռք բարձրացնել ու ընդիմանալ. կանգնել էր զարմանքից խոշորացրած աչքերով:

Այ, ի՞նչ լաւ է հիմա.— բացականչեց նա:

Այդ միջոցին Սիմօն իր խոշոր դէմքով երեաց դէրան չէմքին ու մտաւ մարազից ներս, ուշադրութիւն իսկ չդարձնելով օրիորդի վրայ թափթփած յարդին. նայւածքը սեւեռած մարազի մի ինչ-որ անկիւնում, կոշտ-կոպիտ չնչտով մուտաց.

— Շուտով պէտքէ փախչիլ, հէնց այժմ իսկ: Ոստիկանները եկել ու արդէն խուզարկում են ընկերների սենքը: Շուտով այստեղ էլ կը հասնեն:

Օրիորդն ու ես շանթահարածի նման իրար նայեցինք.

— Ի՞նչ ես փնտռում— հարցրեց աղջիկը խուլ-ձայնով:

— Մի ինչ-որ օրիորդի են փնտռում: Երեւի որ ե. է մէկը նկատել է ձեզ այստեղ ու կասկածել. — պատասխանեց Սիմօնը: — Պէտք է շուտով փախչիլ:

— Բայց ո՞ւր փախչիլ— հանդարտ ձայնով ու ես ինքս էլ չգիտեմ թէ ինչու արտասանեցի:

Թող օրիորդը եւս գայ քեզ հետ միասին: Մինչև ոստիկանների այստեղ հասնելը դուք արդէն անտառին մօտեցած կը լինէք:

Սիմօնի չրթունքները տոգունել էին ու բարակացել, աչքերն իրանց խորքից նայում էին սուր ե ուժգին:

— Ի՞նչ արած, համոձայն եմ— դիմեցի ես օրիորդին:

— Ինչպէս որ յարմար դատէք, — պատասխանեց նա վեր ցնցելով ուսերը:

— Սպասեցէ՛ք— փրնթփրնթաց Սիմօնը ու դուրս ելաւ մարազից, կողպելով դուռն իր վրայ:

Մենք մնացինք առանձին: Մարազում մի տեսակ դեղին-կիսադառ լոյս, ոսկի ճառագայթ-զօտին անկիւնում: Օրիորդն իր վրայ թափթւած յարդի չիւղերով,

իր մեծ աչքերովն ու խոժու-անզգայ դէմքով թւում էր ինչ-որ երեակայական ֆէհա: Տխրութիւնը անհետացաւ, բայց մարազի անկիւններում այժմ կարծես թառել էր ինչ-որ մի չարագուշակ բան, մի նենգ չարութիւն ու դիտում էր, հետեւում մեզ:

Մի ինչ-որ կողմից լսեցին երկու ձայներ: Մենք իրար նայեցինք: Լարւած ունկնդրում ենք...

Ձայները լսեցին: Պիծակը դայրացկոտ բզզում էր մարազի ինչ-որ անկիւնում ու իր թեքերով բաղխւում յարդին: Մարազի տակ խոզը խանչեց ծանր հառաչելով, հաւանականաբար պառկեց գետին:

— Օ՛Ֆ, միայն թէ ոստիկանների ձեռքը չընկնէինք — յանկարծ տեղից վեր ցատկեց օրիորդը ու արագ, անյողդողդ քայլերով սկսեց երթեւեկել մարազի մէջ: — Միայն թէ այդ չլինէր! : Երանի թէ չլինէր!... : Դուք ունի՞ք ատրճանակ— յարկարծ հարցրեց նա ինձ ու կանգնեց իմ առջև: Նրա մեծ, պայծառ աչքերը այլափոխեցին, նրանց մէջ ցոլաց մի տեսակ չար, պողպատեայ ու մուայլ արտայայտութիւն: Նրա ներքեի, մանկական չրթունքը պինտ սեղմել էր վերին չրթունքին ու թւում էր թէ նա իր այդ չրթունքներով ասեղ էր բռնել: Նա ամբողջ իր մարմնով դառել էր մի տեսակ առաձգական, ուժգին: Հանեցի ատրճանակս ու սւի նրան:

— Իսկ դուք կարո՞ղ էք կրակել, — մուայլ ու անվրդով հարցրի ես:

— Ինքդինքս սպաննել կարո՞ղ եմ— պատասխանեց նա չարացած ու զգեստի տակ, կրծքին վրայ պահեց ատրճանակը:

Լսեց Սիմօնի ծանր քայլւածքը: Ներս մտաւ նա, ձեռին բռնած երկու հատ լայն-խոշոր վերնազգեստ ու

ապրիլին անհայտ.

—Հապէ՛ք: Ու յետոյ ուղղակի դէպի անտառ: Սահմանադիրը հէնց նոյն անտառի մէջն է... իսկ ես ոստիկաններին այստեղ խօսքի կը բռնեմ, կը գրադեցնեմ: Երբ սահմանից այն կողմ, տեղը հասնիք, վերնազգեստները որեւէ միջոցով գրքերի հետ ուղարկեցէք...: Դէ՛հ, շտապեցէք!:

Վերնազգեստների մէջ կար մի չալ, օրիորդի գլուխը փաթաթելու համար, իսկ ինձ համար գիւղացու գլխարկ: Մենք լուծեալքս եւ ածապարանքով հազնւեցինք:

—Ոտքերը երևում են վերնազգեստի տակից... բայց ոչինչ մոլորաց Սիմօնը.— Դաշտի միջով պէտք է գրնաք...: Ինչ լաւ կը լինէր եթէ ետեւից հնկատէին...: Առենք, այսօր կիւրակի է, դաշտում ոչ ոք չկայ...: Աստուած ձեզ հետ: Բարի ճանապարհ...: Շուտ!

Վերնազգեստների տակ պահելով մեր սեփական գլխարկները, դուրս ելանք մարադից: Փողոցը խաղաղ էր— ոչ ոք չկար: Մեր բակի խրճիթը իր փոքրիկ, խեղձուկ լուսամուտներով նայում էր մեզ տխուր ու մըտածկոտ, ծիծեռնակները թռչում էին, երկինքը կապոյտ եւ յառակ, անդորր ու զւարթ էր:

Քղաձգօրէն լայն բացւած խոշոր աչքերով ու մեր չրթունքները պինդ գոցած մենք փախչում էինք բանջարանոցների միջից, ոլոր-մոլոր ճանապարհներով ծանր, լայն-խողորկեկ վերնազգեստների մէջ փաթաթւած վազում էինք, երբեմն սայթաքում, մեր շուրջը դիտում, օգնում միմեանց ու դարձեալ փախչում հա՛ փախչում էինք: Տեղեր կային, որ սողալով անցանք, ապա ցատկեցինք ինչ-որ խորխորատի վրայից, վազելով—անցանք կանկի ցանաւ մի արտի միջից, որ օտը հոտ էր արձա-

լուծ, ու կոխկոտելով տունկերը մենք լայն հետք թողնեք մեր ետեւ, ու շարունակելով վազել վերջապէս ելանք ճանապարհին վրայ: Ծանապարհից երևում էր անտառը, հեռու, կարծես ցանկապատի նման:

—Յիշում եմ, կանդ տոնք: Խոր, հեիհե ու արագ չնչում էինք: Նայեցինք ետեւ: Ամայութիւն էր, մարդ չկար: Բանջարանոցների կողքին լուռ-մունջ կանգնել էին ուռիները, ու միայն կանեփի կանաչ, գիսաւոր տունկերն էին յաճախ մեղմադձիկ շարժում չնչում:

Օրիորդի երեսին վրայ փայլիլում էին քրտնքի կաթիլները. չալի տակից դուրս ընկած մազերը վայրենի ու մանդաղաձև փունջերով պստիկ էին նրա դէմքը: Վերնազգեստը անշնորք ծանրութեամբ նրա ուսերից կախւած ճնշում էր նրանց դէպի վար:

—Շող է... — ասեց նա խուստ ձայնով ու ապա հարցրեց — Հեռու է արդեօք անտառը:

—Ահա՛ — ցոյց տւի ես պարզելով ձեռքս դէպի առաջ:

—Այլեւ կարիք չկայ վազելու... — խօսեց նա ձեռքը կրծքին սեղմելով: Մենք սկսեցինք քայլել: Ես ամաչում էի ու ափոստում ինչ-որ բանի մասին:

Մեր վերնազգեստների փեշերը ճօճում էին տարուրի ու խառնում ոտերի արանքաւ: գլխարկս տաք կոմպրէսի նման խաչում էր իմ գլուխը, իսկ օրիորդի ցոտեայ չիտալէն շարունակ վար էր ընկնում նրա վերնազգեստի տակից: Ես նայեցինք, բայց ոչ ոք չէր երևում ճանապարհին վրայ:

—Հանգստանա՛ք... — ասեց օրիորդը:

Մենք նստեցինք մի հաճարի արտի տակ: Օրիորդը

նայեց ինձ և տառնց ծիծաղելու, լուրջ չեղաւ խօսեց,
— Ընչպէս ծիծաղելի էք դուք այս վերնադպեասոր
հագած: Յետոյ, յոգնած շարժումով քաշեց-հանեց իմ
զիւսից գլխարկս և դրեց իր կողքին:

— Այսպէս լաւ է. — ասեց նա թեթեւ ժպտելով:
Յիշում եմ, նրա այդ անսկիզբապէս վարմունքից ես
ինչ-որ մտերմութիւն զգացի գէտի նա:

Աստուած իմ! Դ՞նչք բոլորովին քրտնել-թրջւել
էք: Սպասեցէք...:

Նա իր վերնադպեասոր ասկից դուրս հանեց մի փոք-
րիկ թաշկինակ ու սկսեց լուրջ, հոգաւոր խնամքով
սրբել իմ ձախտը:

— Այ այսպէս...: Այժմ լաւ է:

Զուգեցի խօսել: Ես նրան նայել միայն կարող էի:
Զգիտեմ, նա նկատեց արդեօք թէ ես ինչ էի ցանկանում
ասել նրան...: Զգիտեմ...:

Յետոյ դարձեալ շարունակեցինք մեր ճանապարհը:
Այլևս չստ քիչ անգամ նայում էինք ետ, բայց աշա-
լուրջ ու յամուռ նայուածքով դիտում էինք մեր առջևի
կողմը, անտառը, ու քանի առաջ էինք գնում, անտա-
ռը ա՛յնքան թուում էր աւելի և աւելի մօտիկ:

— Սահմանադիւր անտառի մէջն է — հարցրեց նա:

— Կարծում եմ: Այդպէս ասեց Սիմօնը:

Մեր առաջ, հեռուն, սևին էր տալիս մի սայլ: Յի-
շում եմ, մենք կարծես միաժամանակ նայեցինք իրար
ու զւարթօրէն ծիծաղեցինք:

— Դատարկ բան է — հարցական չեղաւ ու ծիծա-
ղելով խօսեց օրիորդը:

— Հմ?... — անձարացած նայեցի ես:

— Գիտէ՞ք ինչ: Եկէ՛ք այստեղ մի քիչ նստենք ու

ծածկենք մեր ոտները: Գուցէ հանգստանանք:

— Ծիշա է!

Նստեցինք: Մեր ոտները ծածկեցինք վերնադպեասոր
փէշերի տակ ու դարձեալ նայեցինք իրար:

— Չէ՛, — մենք այս դրութեան մէջ մտապահւելի ենք
նմանում — ասեց ու ծիծաղեց նա: — Այսպէս չի լինում:
Ուրիշ կերպ նստենք: Այդպէս չէ...: Ծածկեցէք ձեր
ոտները ցորենի հատկերի մէջ:

— Դա հաճար է, ցորեն չէ — տարակցի, ես ինքս
էլ չգիտեմ թէ ինչու:

— Միեւնո՛ւն է: Այ այդպէս...:

Իմ և նրա միջև մտերմութիւնը աւելի և աւելի շա-
տանում էր: Թուում էր թէ մենք չա՛տ վաղուց, երբ և
իցէ, որ և է առի միասին ապրել ենք, յետոյ բաժանել,
իսկ այժմ նորից հանդիպել-միացել իրարու:

Հեռուն երևացող սայլը մօտեցաւ մեզ: Ահա, ար-
դէն հաւասարեց մեզ հեռ մի գծի վրայ: Սայլին վրայ
նստել էին երեք գիւղացիներ, մինչև ուսերը երկարած
մազերով: Նրանց գլխարկները նմանում էին չա՛ս աւած
կոնածե պտուկներին: Նրանցից երկուսը սայլին վրայ
թեք նստած՝ վար էին կախիկ իրանց ոտները, իսկ եր-
րորդը նստել էր ուղիղ: Նրանք ակնապիշ մեզ դիտե-
լով հեռացան:

— Անցան — ուրախ պրամադրութեամբ ասեց օրի-
որդը գլուխը շարժելով. — գնանք: Բայց հանէ՛ք ձեր
գլխարկը: Միթէ՞ նա չստ գուր եկաւ ձեզ: Տէ՛ք ինձ:

Նա քաշեց առաւ իմ գլխից գլխարկս. դուրգու-
րանքով ջերմ ժպտեց ու դրեց իր վերնադպեասոր գըր-
պանում:

— Երբ պէտք լինի՝ կը տամ...: Իսկ այսպէս ինչ

լաւ է: Ճիշտ է: չէ՞ — յանկարծ զւարթ ծիծաղեց նա: Ես ինքզինքս դիտեցի և իսկապէս համոզուեցի որ այսպէս առանց գլխարկի աւելի լաւ եղաւ, աւելիք հրապուրիչ, ուժեղ:

— Զեր անունն ինչ է — յանկարծ հարցրեցի ես նըրան:

Նա փաղաքշանօք ինձ հայեց:

— Զեզ ինչ:

— Ինչպէս թէ՛ — ձեզ ինչ... Հետաքրքիր է գիտեսալ թէ ո՞ւր հետ ճանապարհ եմ գնում:

— Է՛հ, ա՛յ թէ ինչ... Բայց եթէ ես ձեզ ասեմ թէ իմ անունը Գանես է կամ Մանես — այդպիսով դուք միթէ՞ ինձ ճանաչած կը լինէք: Զեմ ասում:

— Ինչո՞ւ:

— Զեմ ուզում: Այսպէս լաւ է: Ես ինքս էլ չեմ ցանկանում գիտենալ ձեր անունը: Ես միայն ճանաչում եմ ձեր աչքերը, յետոյ... գիտեմ թէ ինչպիսի մազեր ունիք... կարծեմ չէ՛կ — դոյն: Այսպէս... չէ՛կ մազեր, այլն: Իսկ անունը՝ գոհիկ լսան է: Այդպէս չէ՞... — Նա չնորհալի կերպով բարձրացրեց յօնքերն ու դա՛րձեալ ծիծաղեց:

Ես էլ ծիծաղեցի: Կատարելապէս վստահ եմ, որ ես նրան ճանաչում եմ. — մենք մի ինչ-որ տեղ ապրել ենք միասին: Ո՛վ գիտէ, գուցէ նա մի ժամանակ զւարթ ողորենի ծառ է եղել, իսկ ես քամի: Ու երբ իմ չոյանքի տակ նա հրճւանքով սօսափում էր տերեւները, էս երգում էի նրան քամիի երգը անդորր գիշերին... Ո՛վ կարող է ասել թէ — ո՛չ: Գուցէ մենք մի դոյզ հասկեր էինք, ծլած — կանաչած կողք — կողքի...:

Ո՛վ գիտէ: Բայց ես նրան ճանաչում եմ վաղո՛ւց,

չա՛տա՛վաղուց:

Ու քա՛նի յառաջանում էինք, անտառը հետզհետէ մեզ թւում էր աւելի մօտիկ: Նրա աղօտ «ցանկապատը» բռն յարապարակութեամբ ու լուռ նայում էր մեզ. ու նրա նայածքում կար ինչ — որ չար — թշնամութիւն, ցուրտ ու թաղուն նենգութիւն:

— Անտառը... — կամացուկ չնչոց աղջիկը, նայելով ինձ լուրջ ու կարծես մի քիչ զարմացած աչքերով:

— Այսուհետեւ պէտք է զգուշութեամբ գնալ... — պատասխանեցի:

— Բայց դիտէ՛ք, ես չեմ հասկանում թէ ինչո՞ւ համար ինձ սարսափելի չի թւում մեր վիճակը... Միայն թէ շատ հետաքրքիր է... — ասեց ու զարմանքով ժղպտեց նա:

Ես նրան հայեցի: Ու նա այդ միջոցին ինձ թւաց չափազանց գեղեցիկ: Յիշում եմ. իմ կրծքի տակ ու՛ռեց — բարձրացաւ ալիքի պէս մի բան, յուզմունքի մեծ ու ջերմ մի ալիք, և գիտէ՞ք, յուզմունքի տոնային մի ալիք, որ համակում է ձեր ամբողջ էութիւնը, երբ ձանձրոյթից-յոգնո՛ւմ, անսպասելի կերպով մանում էք սաճար, ուր անո՛ւշ յուզումնալից ձայների ու նւագի համակ ներդաշնակութեան ու զգացումների ազդեցութեան տակ դուք զգում էք, թէ ինչպէ՛ս ձեզ պատեց անսահման տխրութիւնը, ջերմ ու դուրսի...:

— Գիտէ՛ք, դուք չափազանց սիրուն էք այժմ — ասեցի ես. բայց խօսքերը ակամայ ու անզգուշաբար դուրս թռան իմ բերանից:

Նա մի քիչ կարմրեց, աչքերը խանդաղատանքով ինձ հայեցին ու ժպտալով պատասխանեց:

—Չգիտեմ թէ ինչ պէտք է ասել ձեր այդ խօսքերի հանդէպ...:

Երկուստ էլ լուռ՝ բայց ուրախ արամազորութեամբ և արագ ընթացքով քայլում էինք դէպի անտառ:

Յիշում եմ. զրանից յետոյ մենք այլևս չխօսակցեցինք: Երբեմն միայն նայում էինք դէպի ետ. կարճ բառեր փոխանակում ու երբ մեր աչքերը վայրկեւորաբար միմեանց էին հանդիպում, խոճոյն վար էին խոնարհւում: Մենք լուռ քայլում էինք դէպի յառաջ: Անտառը, որպէս պարիսպ, հեռոջնոյն երևում էր աւելի բարձր ու դառնում աւելի սրուշ, տեսանելի:

Մենք չէինք խմանում թէ ուր է խակահան սահմանադիրը, գուցէ հէնց այդ ցանկապատի նման երևացողն էր, գուցէ դեռ աւելի հեռու, գուցէ մի սահմանապահ զինւոր, որն է տեղ թաղնւած, իր դոյզ աչքերով հետեւում է մեզ, իսկ ձեռքով շօշափում հրացանի բլթակը՝ վստահանալու համար թէ արդեօք յաջող կրաւրւմ է: Լարում արտադրութեամբ մեր աչքերն ուղղել էինք դէպի յառաջ ու սուր նայածքով թափանցում ծառերի արանքներում ու ինչ որ բան փնտռում...:

Իսկ «ցանկապատ»ը չար, նենգ ու ցուրտ անողորմութեամբ ծածկում էր մեր տեսողութիւնից այն՝ որին մենք փնտռում էինք, իսկ նա՝ մեզ սպասում:

—Ո՛չ ոք չի երևում...—չնչաց օրիորդը:

—Չի երևում...—վափառացի եւ իմ հերթին:

Ու շատ անգամներ եւ ցանկացայ բռնել նրա ձեռքը, զրկել նրան, ձուլել նրա հետ ու այդպէս գնալ դէպի յառաջ: Սատիկ ցանկանում էի...: Բայց...:

Եւ ահա «ցանկապատը» այլևս բոլորովին մեր առջև է, մօտիկ: Պէտք է շեղւել ճանապարհից, ձեղքել-

անցնել մի փոքրիկ արտ և ահա մենք կը մտնենք անտառ:

Դիտեցինք մեր շուրջը: Ըննապարհը տալի էր ու թւում թէ հեռուէն, նա մօկզին գետի նման թափւում է կանաչ հատիկերի ծովում: Չորս կողմը լուռ ու տնդորր: Բայց ո՛չ այնպիսի անդորրութիւն որ լինում է քաղաքներում գիշեր ժամանակ, ուր մուռալի նըման քնում են և՛ քարերը և՛ տանջանքը ու գիշերը մեղմօրէն հնչում է սկանջիւզ որպէս յաւիտենականութեան չղջիկ...:

Մինչդեռ անդորր ու խաղաղ կարծած դաշտում, կատարւում է վսեմ, առողջ ու յաւիտենական բեղմնաւորութեան ընթացքը, ուր մեզմ քամին զգւում է ծաղիկներին ու խաղեր սարքում նրանց, թռչունը թերով կապածի նման դողդողում է օդի բարձրութեան մէջ միեւնոյն տեղում ու յանկարծ կապանքներից ազատածի պէս բարձրից վար է խոյանում դալար արտի մէջ, իսկ դալար արտում տեղի է ունենում ինչ որ իրարանցում, ինչ որ պայքար միջատների, ձկների, մկնիկների ու հատիկերի միջև:

—Գնա՛նք...—չնչաց օրիորդը:

—Գնա՛նք...—չնչացի եւ:

Բւ զա՛րձեալ եւ ցանկացայ բռնել նրա ձեռքը... Բայց...:

Մտանք արտի մէջ: Հատիկը խփւում էին ու ծրըրիթները մեր ոտների շուրջ թռչկոտում:

Անտառը ցցւում էր մեր առջև անչարժ ու սպառողական:

—Լսեցէք—յանկարծ խօսեց օրիորդը ու կանգ առաւ —եթէ ինձ սպանեն ու դուք՝ ողջ մնաք, մի նա-

մակ գրեցէք այս հասցէին . . . :

Նա տրաստանեց հասցէն ու մի քանի անգամ կրկնեց իրարու վրայ :

—Գրեցէ՛ք այսպէս. «Մուսեան սպանեց ոսհմանապետի վրայ : Նա միտաւ այնպէս՝ ինչպէս մեռնում են բոլոր նրանք, որոնք սաստիկ սիրում են կեանքը . . . » : Ուրիշ ոչինչ . . . : Լսում էք . . . : Խոստանում էք կատարել խնդիրքս :

—Այո՛, կը կատարեմ . . . — անվրդով պատասխանեցի ես :

Ու . . . բուն զանկութեամբ ես ուզում էի բռնել նրա ձեռքերը, գտնէ մի ձեռքը միայն :

—Դէ՛հ, այժմ գնանք — վճռական շնչառով չնչապ նա :

Մեր նայածքներն իրար հանդիպեցին : Նրա նայածքը կարծես համբոյրով մխրճւում էր իմ աչքերի մէջ :

Ու մենք քայլում էինք դէպի յառաջ հանդարտ, յամբարձակ ու իւրաքանչիւր վայրկեանին կանգ առնում ու մեր նայածքը խորասուզում անշարժ ծառերի շարքերում . . . :

—Լա՛ւ լսեցէք, պէտք է գրել. «Մեռաւ այնպէս՝ ինչպէս մեռնում են բոլոր նրանք՝ որոնք սաստիկ սիրում են կեանքը» — յանկարծ կրկնեց նա :

Ես լռութեամբ շարժեցի գլուխս :

Անցանք արտը : Մտանք անտառ :

Հինաւուրց հաստ կաղնիները լայն, լայն բաց արած իրանց բազուկ-ճիւղերով կարծես մեզ հիւրընկալում էին իրանց կենսութեան զրկում : Վայելջակազմ սղորների ծառերը, ճերմակ բուններով, կարծես մինչև մէջքը մերկութեանից ամօթխած կանգնել էին կաղնիների ա-

րանքում ու պահւում նրանց ետև : Բազմազան թռչունիկներ աշխոյժ ու զարմացած ուտոտաւում էին ճիւղից ճիւղ ու ճուղղում :

—Նստե՛ք . . . : Պէտք է մտածել թէ ո՛ւր գնանք . . . — փսփսացի ես :

Մոցառների մէջ տեղ ընտրեցինք : Այնտեղից տեսնւում էր անտառի խորքը, իսկ մենք մնում էինք անընկալի : Նստեցինք :

Ու սկսեցինք դիտել Մտեր, Ծառեր, Ծառեր, արևի չողերը, թփեր, սոււերներ . . . :

—Ես ոչինչ չեմ նկատում . . . — չնչապ Մուսեան :

—Ե՛ս էլ :

—Հաւանականորաւ սահմանը դեռ հեռու է . . . :

—Գուցէ՛ :

—Նստե՛ք դեռ մի քիչ էլ . . . : Այստեղ լա՛ւ է . . . :

Շտապելու կարիք չկայ . . . :

Աւ նա հանդարտ, հեղ տիրութեամբ ժպտեցաւ ինձ :

Մենք լռեցինք : Անտառը եւ թւում էր թէ խաղաղեց մեզ հետ միասին ու այլևս չէր նայում առաջ-տե՛սման թշնամական ու խոժոռ : Կաղնիները իրենց բարձրութիւնից դիտում էին մեզ կարեկցաբար : Նրանց ետեւից մերկիրան ողորկնի ծառերը, ամօթխած ու տեսանարձակ, աչք էին քթթում մեզ ու իրանց ճերմակ ճիւղերով անուշ-անուշ ժպտում :

Անտառը լռեց մեզ հետ միասին, բայց նա շարունակում էր ապրիլ իր սեփական կեանքով : Միրոյ, ճնռնդի ու բարգաւաճման կեանքով : Թփերի, տոգոյն ծաղիկների վրայ աշխոյժ բզկում էին մնդուկները, բարձրիկ ինչ-որ կողմից փայտիորք ձայնեց, երկու թռչ-

նիկներ ճիւղից ճիւղ ոստոտեցով նայում էին մեզ ու անապատից կերպով իրար հետ գիրկընդխառնում—մի-
անում։ Թիթեռնիկները երբեմն թռչկոտում էին սիրով
կապակցւած, ու երբեմն երջանիկ ու ժառպառութեամբ
հանգչում մի ուրիշ տերեւի վրայ ու շարժում իրանց շո-
շափուկները։ Խոտերի արանքում զոյգ-զոյգ վխտում
—գնում էին միջատները։

Կատարում էր կեանքի վսեմ, զհզեցկազոյն գոր-
ծողութիւնը։

Ես սիրում եմ այդ գործողութիւնը անտառում,
դաշտում։ Նա մաքուր է ու չի այլանդակւած սիրոյ
բարոյականութեամբ, չի ապականւած տափանքի կեղ-
կեղծաւորութեամբ։ Նա հզօր է, բացարձակ ու պարզ։
Ես սիրում եմ այդ միջատներին, թռչնիկներին, այդ
փոքրիկ անգիտակից բողբոջներին, ընդդէմ իրանց մեծ
եղբայր—մարդ արարածի կեղծաւորութեան։

Իմ բովանդակ էութեամբ ես յափշտակւած էի
մայր—բնութեան բեղմնաւորման կեանքի ամբողջ ըն-
թացքով, և կամ ինչպէս պիտի ասէր մեծ եղբայր—մարդ
արարածը «ամբողջ անամօթութեամբ»։

Նրանք, այդ միջատները, թիթեռնիկները, բոլորն էլ
կարծես ասում են մարդուն։

—Ահա նայիր, մենք կարիք չունինք ծածկելու,
մեղանում չկան «ապօրինի ծնածններ», մեղանում չկայ
անցագիր, չկան բարոյականութիւն ու «պատժական օ-
րէնքներ», մենք—փոքրիկ, առողջ էակներ ենք ու մա-
քուր անամօթներ...»։

Ես ու Մուսեան նայում էինք նրանց, իսկ նրանք
թռչկոտում էին, ոստատում, բզզում ու ճուղում մեր
շուրջը։ Այդ անամօթները, զոյգ—զոյգ, շաղկապւած

սիրով, թռչում—բարձրանում էին օդին մէջ ու յաճախ
նստում մեր ծնկերի, մեր դիմի վրայ։ Մարդիկները նայում
էին մեզ ու սիրոյ և ծաղկումի բոյրով անուշ ու քնքոյշ
բուրում։ Ողորենի ծառերը չնչում էին իրար հետ, մերկ
ու ճերմակ բուռով այդ ողորենիները։

—Ինչ շոգ է...—միմիկեց Մուսեան նայելով ինձ
երկար ու շողշողուն նայւածքով։ Իսկ ես լուռ նայեցի
իմ ընկերուհուն ու ինչ որ բան տարօրինակ թւաց ինձ։

Մենք երկու մարդիկներս, հալածւած ուրիշ մարդ-
կանցից, նստել ենք այստեղ ու պէտք է այժմ իսկ գը-
նանք, ո՛վ գիտէ, գուցէ հանդիպելու ուրիշ մարդկանց
որոնք այս անտառի մէջ—ուր սիրոյ ու կեանքի մեծ ըն-
թացքն է կատարում— ունէ տեղ թաքնւած, մեզ են
սպասում մահւան գործիքն իրանց ձեռքում։

Մարդկանցից հալածւած մենք երկուքս, մտերիմ
գգաւնքով ու ջերմութեամբ լիցուն աչքերով, այդ գըգ-
ւանքն ու ջերմութիւնը իրար խառնելու ցանկութեամբ,
այդ գգաւնքով ու սիրոյ կրակով—կեանքի այդ վեհ և
հսկայ պարգեւով—արբնալու ըղձանքը մեր կրծքում,
մենք երկուքս... երկու մարդիկներ և ոչ թէ միջատներ,
նստել ենք ու չենք համարձակւում այդ անել, որովհե-
տե... որովհետեւ մենք հաղիւ մի քանի ժամ է որ
միմեանց «ձանօթացել ենք»։

Մենք գուցէ այժմ սպանւենք, իսկ դրանից վերջ
չէ՝ որ այլեւ չեն մնում ո՛չ օրէնքներ, ո՛չ բարոյական
չեն մնում ո՛չ միջատներ, ո՛չ գգաւնք, ո՛չ սիրոյ ջերմու-
թիւն. բայց, մենք... չենք համարձակւում։

—Ինչո՞ւ դուք այդպէս սեւեռուն ուշադրութեամբ
նայում էք ինձ—հարցրից Մուսեան և մեզմ ու անուշ
գուրգուրանքով ծածկեց իր աչքերը ձեռքով։

Նոյն պահուն ես յուփշտակեցի նրա ձեռքը, սեղմեցի չրթունքներին ու թափացայ: Մուսեան նայում էր ինձ մի տեսակ ջերմ նայածքով, տարակուսանքով ու տրամուլթեամբ:

—Իմ սպանելուց վերջ, դուք պիտի յիշե՞ք ինձ— չնչայալով հարցրեց նա:

—Ձեզ սպանել չեմ կարող

—Իսկ ես ձեզ պիտի...

Ես աւելի մօտեցայ նրան ու երես սեղմեցի նրա ուսին: Կոշտ վերնազգեստը ճանկոտւում էր իմ դէմքը, բայց դա ինձ թւում էր թաւիչ:

Մուսեայի կուրծքը սկսեց ուռչել, վեր-բարձրանալ ու նրա չնչառութիւնը դարձաւ բնդհաս ու ուժեղ:

—Մի՛ արա...—փափսաց նա:

—Անհաճո՞յ է ձեզ—խուլ ձայնով հարցրի:

—Ոչ... Բայց...:

—Էլ ինչո՞ւ համար ասում ես «մի արա»:

Նա երեսն ինձ դարձրեց, ժպտեց ու ձախ ձեռքով սիրալիր-մեղմ քնքշութեամբ շոյեց իր դէմքը:

Ողորենի ծառերը դիտում էին մեզ հսկայ կաղնիների ետեւից ու անձայն, զւարթօրէն քրքշուում կաղնիներից զգւանքով ու լուրջ ժպտում էին իրանց գիսաւոր ճիւղերով, թիթեռնիկներն ու միջատները թռչկոտում օդաւանդում, սողում...: Իսկ մեզանից քիչ հեռու, ով գիտէ թէ որտեղ, ո՞ր խոնաւ փոսին մէջ, անտառի խորհրդաւոր կիսախաւարում մեզ սպասում էր մահը...: Թող սպասի: Թող սպասի այդ սև, լպրծուն սողունը, նողկալի մահը:

—Մուսեա!...—առեցի ու փայփայանքով սեղմեցի բնան մարմինս:

Նա նայեց իմ տղքերի մէջ, աննշանքից պապական լայ չրթունքներին մէջ:

—Ոչ, Պէտք չէ...:

—Մուսեա!...

—Գնա՛նք այլեւ...: Արդէն ժամանակն է...— ու նա մեղմօրէն հեռացրեց իմ գլուխը իր կրծքից:

—Դրէ՛ք ձեր գլխարկը, ու գնանք...: Ժամանակն է...:

Անտառը մռայլեց: Թռչնիկները փախան վախվխուկ, նրանք թռան անտառի խորքերում: Խաւար ու սև փոսը մեզ էր սպասում...:

Առի գլխարկս, ոտքի ելանք ու առանց նայելու մէկս միւսին, հանդարտ քայլածքով առաջ ընթացանք: Իմ ձախ այտը այրւում էր ջերմից, իմ ափերի մէջ դեռ զգում էի նրա ձեռների ջերմութիւնը, իսկ կրծքիս տակ ներս էր սողոսկում խորհրդաւոր ու խոնաւ մահաւան փոսից ինչ-որ անձուռնի ու ցուրտ ամխահոտ:

Մեր ատամները իրար սեղմած, յօնքերս վեր կիտած զղուշութեամբ քայլում էինք դէպի յառաջ. չոր ոստերի վրայ կոխելիս, կրծկըրտոցով չարժւում էին նրանք, իսկ մենք կանգ առնում, չորս կողմ դիտում ու ականջ դնում, լսում:

—Բայց ո՞ւր է իսկական սահմանագիծը—հարցրեց Մուսեան:

Ես ինքս էլ չգիտէի: Վեր ցնցեցի ուսերս ու չարուհակեցի քայիլ:

Ու քանի յառաջ գնում էինք ես ամիսքան համող-ւում էի որ մենք պիտի սպանւենք: Առանց ճանաչելու էի որ մենք պիտի սպանւենք և յանկարծ կը հանդիպենք սահմանապահ գինւորներին, յետոյ կը փախչենք, և ահա...

վերջացաւ: Բայց յիշում եմ որ իմ ամբողջ էութեան մէջ չկար ո՛չ վախ, ո՛չ տխրութիւն, ո՛չ ամոստանք, ոչ չի՛նչ, ոչ չի՛նչ, բայց յուսահատօրէն լարեալ արամաղ-րութիւնից, ճակատագրական անխուսափելի ինչ - որ բա-նի անհուն մերձեցման նախազգացումից, ինչ-որ հա-կայական բողոքով մի գարկերակի բաղխումից ու իմ ամբողջ էութեանս մէջ մղուող պայքարից ընդդէմ այդ ճակատագրական, անխուսափելի լռանին:

Երբեմն մենք նստում էինք, ընկողմանում, ու ես ականջս գետնին դրած ուշադիր ունկնդրում էի, յուսա-լով որ և է ձայն լսել. երբեմն այն տեղերում ուր ծառերի շարքը նօսքանում էր, մեր ձեռքերը գետնին դրած ու ու չորս սոսների վրայ սողում էինք, իսկ երբեմն երկու ստեղծների նման շարժւում ծառից - ծառ, փախչում ու կրկին թագնւում: Ու դալուկ էր պատում մեզ միշտ դէպի յառաջ լայն բացւած աչքերով նայելուց ու անտա-ռի ամենաչին ձայն ու ծպտունը ու իւրաքայլեր շար-ժումը որսալու յոգնածութիւնից:

Իսկ անտառը լուռ էր ու խորքի մէջ ծածկում իր դաղանիքը: Այլևս չկային ճերմակաբուն ողորնիները, չկային թիթեռնիկները: Հոգը խոնաւ էր, սեւ, փռած աերեւներով ծածկւած ու անչափ առատութեամբ գետին թափւած փոքրիկ ճիւղերը կըրճկըրտալով ջարդւում էին մեր ոտների տակ: Կիսախաւարը նայում էր մեզ թշնամական, սպառնալից ու անողոր:

—Տէ՛ք քեզ ձեռքն ինձ...:—փափաքայ Մուսեան: Նայեցի նրան: Նա սովորէր էր: Աչքերն ալրւում էին առջորումից, նրա մե՛ծ, գեղեցիկ աչքերը:

«...Այնպէս՝ ինչպէս մեռնում են բոլոր նրանք ուրոք սատարի սիրում են կեանքը...» — յանկարծ յիշեցի

ես: Սեղմեցի նրա ձեռքը, նա էլ սեղմեց իմ ձեռքը ու հէնց նոյն պահուն, մոռացանք ինքզինքնիս ու դա՛րձ-եալ խորասուզեցինք ինչ - որ անյայտ բանի մօտալուտ լինելու նախազգացման ու սպասողականութեան մէջ ու գրեթէ գիտակցութիւնից անկախ մեր էութեան ներսում բռնկւած հսկայ բողոքին մէջ:

—Սը՛սս...—կանգ առինք:

Ինչ - որ լուսածաղի նման բան էր երևում, ծառե-րը նօսք...: «Այնտեղ!» — լուռ մենք նայեցինք իրա-րու...: Մի քանի քայլ ևս յառաջ գնացինք ու գրեթէ անհնչոյց ընկանք գետին...: Հեռո՛ւ տեղից լսւում էր փայտփայր թռչունի ծլուրդը...: Լսւում էր ծառերի փայտը կրծող որդերի կրճրասցը...: Ծառից պոկւեց մի չոր տերեւ, տարուրեր օրօրեաց օդում ու վար ըն-կաւ...:

—Սը՛սս!...

Քանի քայլ ևս դէպի յառաջ...: «Լուսածաղը» ա-ւելի բացւեց...: Երկինքը երեւում էր կապոյտ...: Մեր ձեռները դողդողում էին ու մեր կուրծքի տակ բարձրանում յուզմունքի ցուրտ ալիքներ: Մեր սրտերը տրոփում էին ուժգին:

Ես լուռ նշան արեցի. բաց թողեցի նրա ձեռքը ու մենք սկսեցինք գետնի երեսով սողալ դէպի յառաջ, ծովների վրայ, անձայն ու անչուկ. ձեռքով խարխա-լում և փնտռում էինք ծունկ դնելու ախալիսի տեղ, որ ծածկւած չլինի ոտներով ու տերեւներով: Ես դար-ձայ ու նայեցի Մուսեային. մաղերը ցիրուցան, աչքե-րը մեծ ու չողջողուն, չրթունքները պինտ սեղմած. մէջ-քը կորացրած. — նա իր այդ դիրքով ինձ թւում էր մի տեսակ չափազանց սքանչելի ու գեղեցիկ գազան, — հը-

դոր ու վայրենի գազան! :

«Լուսածագը» լախնայու - ծաւալեց : Երկինքը կապուտակ... : Հեռու, Հեռու... :

Լաւեց ինչ - որ չչուկ ու անհետացաւ : Քարացանք մենք :—Երկար ժամանակ պառկել էինք հողի երեսին ու լսում, ունկնդրում... : Փայտիորը ծլւայց... : Մի թռչնիկ ճուղիկից ու նստաւ ծառի ճիւղին, փետուրի նման նա շարժւում կը դէս ու դէն, երեքացնում պոչն ու ոտոստում վեր - վեր... : Մեր սիրտը արտփում էր խելագար և ուժգին թափով :

Դարձեալ սողոսկելով սկսեցինք յառաջ գնալ... : Ցանցառ ծառերի արանքից, մեղանից հալիւ երեք քայլ հեռի երեւաց մի ձորակ : Եւ ձեռքովս նշան արեցի Մուսեային որ կանգնի, բարձրացայ ոտքի ու նայեցի : Հաւանականաբար սա է իսկական սահմանագլուխը—մտածեցի ես : Աւելի ևս յառաջ շարժեցի : Եւ նայեցի չորս կողմա : Այո, երկու սիւներ—մէկը միւսն հանդէպ, մին մերն էր (ուռասկանը)—խոշոր ու անշնորք, —իսկ նրա դիմաց, միւսը՝ փոքրիկ երկուսի վրայ էլ տնկած էր արծիւ գինանշանը ու երկուսն էլ խայտաբղէտ : Երկուսի շուրջն էլ խորհրդաւոր ամայութիւն... : Բայց արդեօք ամայութիւն էր : Գունցէ մօտակայքում, որ և է տեղ, դարան մօտած սահմանապահ գինւորը աչքով հետեւում է մեզ, իսկ ամայութիւնը լոկ սպասում ընդհատելու համար մահւան բարրարոտ ու անել ոռնոցով : Նայեցի Մուսեային : Նա էլ վերկացել ու ջղադրգին նայում էր դէպի յառաջ ու չըջակոյքը :

«Անտեղ» — գլխովս նշան արեցի եւ : Յետոյ հակեցի դէպի նա, ուժգին բռնեցի նրա ձեռքը և չնչացի :

—Ուղղակի յառաջ : Եթէ պոռան կամ կրակն

դարձեալ չպիտի կանգնել : Միւսնայն է... : Դէհ!...

Եւ բաց թողի նրա ձեռքը, կորացայ ու սողացի յառաջ : Ոտներին տակ ջարդւած ցախերը կրճկըրտում էին, բայց ինձ թւում էր թէ ամբողջ անտառն է աղմկում, ծառերի բունները պսպղում էին, լոյսը փայլփլում, աչքերին երեւաց ինչ-որ երկար, հարթ տեսարան կարծես թէ անտառում ծառերը կտրել ու ճամբայ էին բաց արել, ու միեւնոյն պահուն կարծես թէ մէկը բըղաւեց, իմ առջևից սուրաց-անցաւ Մուսեայի կիսադէմքը—տիգրոյն ու ջղայնոտ, մի կողմում ինչ-որ բան կարծես ուժգին որոտաց, բղաւեց, դարձեալ որոտաց, յանկարծ մի ոտների տակ յայտնեց ինչ-որ խրամատ, նրա վրայից էլ ցատկեցինք-անցանք, աչքին չողաց Մուսեայի ոտքը, ինչ-որ թփեր, մացառներ, ու ականջումս զգացի քամու սլոցը : Կրծքին տակ ինչ-որ վիճ, հպարտ ու հզոր բան զգացի—երկնքի խիթեւութեան պէս ու լեռնային օդի ու վտակի ուժեղ հոսանքին նման : Թռչում-անցնում էինք, չողչողուն ու տենդոտ աչքերով դիտում մեր շուրջը :

Անտառից արդէն դուրս էինք եկել ու այժմ քանի մենք յառաջանում էինք, մօայ անտառն ա՛յնքան մընում էր յետ, ու դառնում կորագլուխ : Նրա նման յետ էր մնում նաև մեր երազը, կօշմարը, մահւան խորհրդաւոր շունջը :

Մուսեան կանգ առաւ : Նրա աչքերը վառւում էին ու դէմքը դողդողում յաղթանակի վսեմ ու խելայեղ երջանկութիւնից, կեանքի յաղթանակի բերկրութիւնից :

—Անցանք! —գոչեց նա յետ նայելիս ու այդ բոռը հպարտ, վայրենի չեշտով դուրս թաւաւ նրա բերու-

նից :

—Անցանք!—կրկնեց նա խոր շունջ քաշելով : Նրա կուրծքը ուռչում, վիր էր բարձրանում ու սև մազերի մանգաղաձեւ գանգուր փունջերը դուրս ընկած ցան ու ցրիւ ծածանւում էին : Նրա չրթունքները այժմ այլեւ հպարտօրէն բացւած, ջերմ աշխոյժով երջանկութիւն էին չնչում :

—Անցանք!—կրկին դռնից նա ու յանկարծ վեր բարձրացրեց ձեռքերն ու գրկելով վիզս, խելայիլ ու բուռն տենչանքով սեղմեց մարմնիս :

—Անցանք!— ազադակեց իմ ամբողջ հոգին ու իմ ամբողջ էութիւնը : Ես փարւեցի նրան :

Դա երկու խոշոր միջատների յաղթութեան տօնն էր, դա կեանքի մրրկն էր որ աւելում-սրբում էր «մի՛ արա», «չի կարելի» ընդունումները. դա արիւնի, ուղեղի, ջղերի, սակրաների երջանկութիւնն էր, դա բեզմնաւորութեան գերագոյն հաճոյքն էր, ոչ թէ կուրօրէն, այլ հողւոյ բոց, ազնա՛ աչքերով :

Յանկարծ նա պոկ եկաւ ու մաւրւած աչքերով ըսկեց ինձ նայիլ. ծարաւած չրթունքներով դարձեալ փարւեց կրծքիս ու դարձեալ պոկ եկաւ :

—Նստե՛նք—նրմնջեց նա և ուժառայաւ փուռեց գետին :

Նստեցինք : Մեր չնջաւութիւնն անհանգիստ ու մենք ուժառայաւ : Երջանիկ ժպտում էինք իրարու ու զիտում մեր հոնն մնացող անտառը : Հեռից թւում էր թէ այնտեղ ամէն ինչ անդորր ու խաղաղ է :

Երկար ստուն նստել էինք այդպէս Ու կար մի բան որի մասին չէինք խօսում :

Մեր չնջաւութիւնը հանդարտեց : Ու աննկատելի

և աստիճանաբար սկսեցինք մի ինչ-որ բանի վրայ ափսոսալ, ու ինչ-որ անյայտ սրտաճառով ցանկանում էինք հեծկտալ : Մուսեան անշարժ, մատտանջ նայում էր հեռուն, հեռաւոր մի կէտի :

—Գիտե՛ք ինչ—հանգիստ ձայնով խօսեց նա յանկարծ ջղային վճռականութեամբ ու ամբողջ մարմնով ցնցեց : Ես սպառողական արամադրութեամբ նայեցի նրան : Իսկ նա լարւած, սիրազեղ, երկար նայւածքով դիտեց ինձ ու խուլ ձայնով մրմնջեց :

—Այժմ մենք բաժանւում ենք իրարմից : Լսո՞ւմ էք : Ես պիտի գնամ մի կողմ, իսկ դուք այլ կողմ : Ու դուք երբէք պէտք չէ որ վնասէք ինձ : Լսո՞ւմ էք : Ինչ է ձեր անունը :

Ես ասեցի անունս ու զարմացած նայեցի նրան :

—Երբեք!... որանից աւելին մենք չենք կարող ապա իրարու : Ոչ դուն ինձ, և ոչ էլ ես ձեզ :—Մեր... մեր սէրը պէտք է մուսնի-չքանայ հէնց այժմ, սրպէտղի —ինչպէս ասել է ինչ-որ մէկը—նա այլևս երբէք չըմենի : Լաւ հասկանա՞ւմ էք իմ միտքը : Մի տեսակ թիթեանիկների կան, որոնք մեռնում են սիրոյ վայելքի պահուն : Հասկանա՞ւմ էք իմ միտքը :

Ես հասկացայ բոց լուցի : Իսկ նա կարծես նայելով իր հողւոյ խորքում, ընդհատ ու յուզումնալից, զրգոււած շարունակեց :

—Երջանկութիւնը մօմնատ է : Դրանից վերջ—հիտաթափում, դուհկութիւն, ես արդէն գիտեմ այդ : Ամենագեղարայն երջանկութիւնն իսկ բաղդատելով իր հեռանքի հետ պիտի դառնայ ոչնչութիւն, ուրեմն նշանակում է նա երբէք գոյութիւն էլ չունի : Ինձ այդպէս է թւում, այդպէս էլ զգում եմ այժմ հէնց

այստեղում...—նա ցոյց տւեց սիրար:

Ու շեղակի ժպտելով ինձ նայեց, իր վերաւոր եղնիկի խոշոր ու պղտատագին աչքերով:

Ես հասկցայ նրա միտքը, ես հասկացայ նրա խօսքերն իմ անյայտ ու տարտամ թախմութեամբ, այն մեծ վըշտով. որ չգիտեմ ինչո՞ւ ծնւեց իմ կրծքի տակ ու հասկայայ նրան իմ հոգւոյն վրայ ծանրացած այդ մի օրւայ տմբողջ կեանքով:

Բանականութիւնս ընդվզում էր. և իմ հոգւոյ խորքից բողբոջում: Բայց ես լռեցի:

Արեւը այրում էր, թիւերը շնչում:

Ապա նա բարձրացաւ, ծնրադրեց ու գրկելով իմ վար հակած գլուխը, ծածկեց ջերմ, խանդոտ ու երկար համբոյններով:

—Այսպէս լա՛ւ է: Մնաք բարո՛ւ...—տխրագին շնչաց նա ոտքի ելնելիս.—Ես ձեզ հոգւոյս մէջ պիտի կըրեմ...:

Ես յափշտակեցի նրա զգեստի քղանցքը, համբուրեցի ու բաց թողի:

Թաժանւեց նա ինձանից. հանգարա հեռացաւ—զնաց Իսկ ես տեղումս նստած. խոր կակիծով ու ջաւով հեծկտացի իմ որբացած երջանկութեան վրայ: Գլխիս վերիւ տակի ևս կոտորուտակում էր երկինքը, արեւը այրում էր իմ վար հակած ու բաց գլուխը, իսկ հոգւոյս մէջ մեծանում ու անցեալի թախիծով, սիրուն-զեղեցիկ ու մաքուր ծաղիկներով պլլւում—փաթաթւում էր այդ աղջկայ պտուկերը:

Ո՞վ էր նա: Ո՞ւր է այժմ: Դեռ մինչև այսօր էլ ես չգիտեմ, բայց նրա յիշատակը կրում եմ հոգւոյս մէջ յաւիտեան!... յաւիտեան!...:

ՎՐԻՊԱԿ

Էջ	Տող	ՍԽԱԼ	ՈՒՂԻՂ
40	42	մեռել-դիակ դառել	մեռել-դիակ եմ դառել
41	44	ցնոտեայ	ծղ օտեայ
44	45	յայտնի	յարդի
11	24-25	կարծես թէ ինձ համար տեղ բաց անելու համարս	կարծես թէ ինձ տեղ բաց անելու համարս
41	30	շուղերը	շիւղերը
42	3	քմահաճոյքոտ	քմահաճ
42	20	տեսնում էր	տեսնում էր
42	20	ինչքէս	ինչպէս
43	30	խոշորացրած	խոշորացած
44	44	ինչ ևս	ինչ ևն
45	46	յարկարծ	յանկարծ
46	28	որ	ուր

ՀԵՏԶՀԵՏԷ ԼՈՅՍ ՊԻՏԻ ՏԵՍՆԵՆ

Ազատ Սեր եւ Ամուսնութիւն — Վ. Գաւաղովիչ
Զինա — Վ. Իննիշենկո
Ղազարու — Լ. Լոնիդ Անտրիէ
Բիլիսիսի երգերը — Պիեռ Լուֆֆի
Կօօպէրացիա — Մ'ընին եւ Բրազին
Օձի Պատմութիւնը — Լ. Լոնիդ Անտրիէ

Ինքնակամ ՆԱԵԻ ՄԱՔՍԻՄ ԳՕՐԿԻՑ, ԶԻՐԻԿՕՎԻՑ ՎԷՐՊԻՑԿԱԵՄՅԻՑ
ԱՐՑԻՊԵՐԻՑԻՑ ԵՒԼՆ.

10 Pring.

Смисл ~~Караван~~ ^{Карс. обш} (~~Карс~~)
русские Росс. Императ. Генерал. Консулы

467006.

перевести в Египет

Մեծաբանակ յանձնարարութեանց համար գոհացուցիչ զեղջ: 50%

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0327381

15,630

